

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

“DEĞİŞEN DÜNYA DEĞİŞEN KADIN”

Dersin Adı: Türkçe A

Kategori: 1

Sözcük Sayısı: 3.956

Araştırma Sorusu: Halide Edip Adıvar'ın “**Kalp Ağrısı**” adlı yapıtında “*ideal kadın*” modeli feminist algı çerçevesinde nasıl ele alınmıştır?

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	4
2. FEMİNİZM VE DÖNÜŞÜM.....	5
3. DÖNÜŞÜM İÇERİSİNDEKİ İDEAL KADIN.....	9
4. İDEAL KADININ TOPLUMA ETKİSİ.....	13
5. FEMİNİZM VE ADAPTASYON.....	15
6. SONUÇ.....	16
7. KAYNAKÇA.....	19

1. GİRİŞ

Tezin birincil kaynağı olan “**Kalp Ağrısı**” yapıtı 1900lerin ilk yıllarını kapsamaktadır. Bu dönemde yaşayan bireylerin kimliği konusunda pek çok dönüşüm ve değişim görülmekte olduğu için yapıtın geçmekte olduğu döneme yönelik de pek çok akademik çalışma bulunmaktadır. Ancak feminist algının karakterlere yansıtışı ve bunun bir etkisi olarak “*ideal kadın*” modelinin gelişmesine yönelik bir inceleme çalışması bulunmaması bu çalışmanın belirleyici nedenidir.

“Toplumdaki değişime sözcülük eden kesimlerin sınıfsal yapısı, içinde bulunan tarihsel koşullar, içerideki eski ve dışarıdaki- yeni ideolojiler kimlik ile ilgili referansların saptanmasında önemli bir yere sahiptir”¹

Feminist düşüncenin, Batılı etkiler altında kalarak topluma kazandırdığı çeşitli kalıplaşmış anlayışlar, yakın tarihimizde kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasi yapılanmamızda açıkça gözlenebilmektedir. Batılılaşma sürecinde, geleneksel normlara dayalı toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın konumuna dair oluşan bu kalıplaşmış düşünceler, feminist perspektiften sıkça eleştirilmektedir.

Geleneksel yapı içindeki kalıplaşmış anlayışlardan biri, “*ideal kadın*” modeli etrafında şekillenir ve kadınları sadece bir obje olarak değerlendirme eğilimini içerir. Bu model, genellikle kadınları dış görünüşleri ve toplumsal normlara uygun davranışları temelinde değerlendirir. Bu durum, kadınların kendi potansiyellerini gerçekleştirmelerini engelleyebilir ve içinde buldukları sistemin etkisiyle toplumsal haklara tam anlamıyla ulaşamamalarına neden olabilir.

¹ Halide Edip ve Romanlarında Cumhuriyet Dönemi ve Yeni Kadın Kimliği, Dr. Taner Timur

Feminist bakış açısı, kadınların sadece obje olmaktan öte, birey olarak saygı görmelerini savunur. Batılı feminist etkiler, kadınların kendi isteklerini, düşüncelerini ve hedeflerini belirleme özgürlüğünü vurgular. Bu bağlamda, feminist hareketler toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusunda farkındalığı artırmaya yönelik bir çaba içerirler. Geleneksel anlayışlara karşı feminist eleştiri, toplumun kadınlara yönelik beklentilerini ve uyguladığı baskıları sorgular. Feminist hareket, bu kalıplaşmış düşünceleri değiştirmeyi ve kadınların kendi kimliklerini özgürce oluşturmalarını desteklemeyi amaçlar. Bu süreç, toplumsal değişimin önemli bir unsuru olurken, feminizm genel yapıda dönüşüme katkı sağlar.

Cumhuriyet dönemi, toplumsal kalıplarda önemli değişikliklere tanıklık eder ve bu süreçte kadının rolü, özgürlüğü ve hakları da belirgin bir biçimde evrim geçirir ve bir dönüşüme uğrar. Artık kadınlar, toplum içinde daha fazla yer alarak, erkeklerle benzer özgürlük haklarına sahip olmaya başlarlar. Bu yeni dönemde ortaya çıkan "*ideal kadın*" modeli, kadının sadece ev içinde değil, toplumun her alanında aktif bir şekilde var olmasını savunur.

Ancak, toplumun geleneksel ve muhafazakâr kesimi, bu değişikliğe adapte olmada çeşitli zorluklarla karşılaşır ve kadının toplumsal rollerindeki artan katılımını olumsuz bir şekilde değerlendirir. Bu süreç, toplumda çeşitli yargılamalara ve eleştirilere yol açar. Toplumsal dönüşümünün bir sonucu olarak, kadınlar için daha fazla özgürlük ve haklar elde etme çabası, çatışmalı bir adaptasyon sürecine işaret eder.

Halide Edip Adıvar'ın "**Kalp Ağrısı**" adlı eseri, bu toplumsal dönüşümü *Zeyno ve Azize* karakterleri aracılığıyla ele alır. Zeyno, yeni kadın modelini temsil ederken, Azize ise geleneksel değerlere uygun "*ideal kadın*" modelini simgeler. Bu iki karakter arasındaki zıtlık, toplumun içindeki değişen algıları ve kadının rolündeki evrimi gösterir. Yazarın eseri, Cumhuriyet dönemindeki toplumsal değişimlere ve kadın haklarına dair önemli bir tez çalışmasının temelini oluşturur.

Çalışmanın yönteminde feminizm algısı kullanılmıştır. Bu çalışma araştırma sorusu bağlamında feminist eleştiri yönteminden izler taşır.

Çalışmanın ilk kısmında yapıtın kadın karakterleri Zeyno ve Azize'nin kurguya etkilerini belirleyen kişilik özellikleri analiz edilmiş, bu iki kadın modeli arasındaki farklar göz önüne serilmiştir. Çalışmada ikincil kaynak olarak “*Görsel Verilerde Kadın İmajı- Fatma Acun*” ,“*Halide Edip'te İnsan Hakları- Ayfer YILMAZ*”, “*Cumhuriyet Dönemi Modernleşme Sürecinde Değişen Kadın Kimliği- Şafak Kaypak*” ve “*Feminizm Üzerine Genel Değerlendirme -KAVRAMSAL ANALİZİ, TARİHSEL SÜREÇLERİ VE DÖNÜŞÜMLERİ- Gün Taş*” adlı yüksek lisans tezleri kullanılmış, bu tez çalışmaları ile araştırma sorusuyla bağlantılı olan kısımlar arası ortak ve bağdaştırılabilir noktalar analiz edilmiştir. Tüm bunlara ek olarak Halide Edip Adıvar'ın hayatı, yazdığı roman ve içinde bulunduğu dönem, yapıt ve araştırma sorusu bağlamında araştırılmıştır. Adıvar'ın biyografisi, eseri ve yaşadığı zaman dilimi arasındaki ilişkiler, yapıtın anlamını derinleştirmek ve tarihsel bağlamını anlamak için incelenmiştir. Araştırmanın odak noktası, Halide Edip Adıvar'ın eserini yazarken geçirdiği dönemin etkilerini anlamak ve bu bağlamda ortaya çıkan yapıtın toplumsal, kültürel ve politik anlamını feminizm etkisiyle kadındaki değişimin yapıta yansımalarını çözümlenektir.

Bu çalışmanın amacı feminizm altında “*ideal kadın*” olgusunun yaşadığı dönüşümü **Kalp Ağrısı** yapıtındaki Zeyno ve Azize karakterleri üzerinden incelemek ve dönemin bu figürler üzerinde bırakmış olduğu etkiyi analiz etmektir.

2. FEMİNİZM VE DÖNÜŞÜM

Tarih boyunca, kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması için çeşitli kültür ve toplumlarda farklı yöntemler denenmiş, farklı toplumlarda ortaya çıkan sosyal, kültürel ve politik dinamiklere bağlı olarak kadının toplum içindeki rolü ve kadın-erkek eşitliği çeşitlilik göstermiştir. Eşitlik

mücadeleleri, kadın ve erkek arasındaki dengeyi kurma çabalarının izini sürerek, tarihsel bağlamda türlü zamanlarda incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Kadın, içinde yer aldığımız topraklarda ve tarih boyunca süregelen toplumsal zihniyetlerde genelde ezilmiş ve alt sınıf olarak görülmüştür. Ülkemiz ataerkil bir toplum mirası içinde var olmuş, kadın da kimliğini bu algı çerçevesinde var etmeye çalışmıştır. Yani kadın geçmişten günümüze çoklukla adaletsizliklere uğramış ve genelde eve mahkûm kalmış bir konuma sahip olup ev içi işlerden sorumlu tutulmuş ve erkeklere hizmet odağında yaşamını sürdürmüştür.

Bunun aksine erkekler kadınlara göre daha özgür bir yaşam sürmekte olup “*evin direği*” olarak tanımlanmaktadır. Bu algı yakın tarihimizde Cumhuriyetin ilanı ve kadına verilen haklar bağlamında olumlu ve istendik bir yönde değişikliğe uğramıştır. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte Türkiye’de kadının toplum içindeki konumunda çok önemli değişiklikler olmuştur.

Cumhuriyet öncesi kadının ezildiği ve dinin getirdiği bir etki olarak toplum içerisinde aktif rollere sahip olamadığı görülür:

“Cumhuriyet öncesinde, yüzyıllardır geleneklerin ve dinin baskısı altında ezilmiş, bütün hayatı evi ve ailesine hizmet etmekle geçmiş, hayatının hiçbir döneminde ve alanında erkeklerle eşit konuma gelememiş kadın imajı mevcuttur.”²

Kısacası Cumhuriyet öncesi Türkiye’de kadın gelenek ve din olgusu altında ezilmiş ve hayatı evin içindeki işlerle ilgilenmekle geçmiş bir insan modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyet ile birlikte kadının toplum içindeki konumu adım adım değişmeye başlamış, kadın özgürleşmeye, kısıtlamalardan uzak bir şekilde hayatını istediği gibi yaşamını sürdürebilme sürecine girmiştir.

“Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte kadınlara iki önemli alanda haklar verilmiştir. Bunlardan birincisi, Medeni Kanun ile birlikte gelen sosyal haklar; ikincisi ise, seçme ve seçilme hakkını içeren siyasal haklardır. Kadınlara sosyal hakların verilmesi, 1926

² Fatma Acun- “Görsel Verilerde Kadın İmajı” (1923-1960) (4)

yılında İsviçre'den alınan ve üzerinde çok az değişiklik yapılan Medeni Kanun çerçevesinde değerlendirilmelidir.”³

Bu kanunun kabul edilmesiyle kadınlar erkeklerle eşit haklara sahip olmuş ve oy kullanabilme, evlenme, boşanma, mirastan eşit pay alma gibi konularda Türk kadınının hakları güvence altına alınmıştır. Halde Edip'te bu romanı yazarken dönemin özelliklerinden esinlenmiş ve oluşturmuş olduğu kurguda kadının özgürleşmesi alanında noktalara değinmiştir. Bu örnekleri Zeyno ve Azize karakterleri üzerinden görebilmekle beraber Hasan gibi erkek karakterlerin de kendini üstün görmeyişinden çıkarabiliriz.

Bu durumu feminist algı ile bağdaştırabilmek aslında mümkündür. “Feminizm”, cinsiyete dayalı hak eşitliği ve kadınlara hayatın her yerinde karar verme özgürlüğü sağlamayı amaçlayan, kadınların cinsiyet temelli yaşamış oldukları zorlukları ortaya koyan ve bunlara çözüm yolu arayan, aslında kadın ve erkeğin toplum yaşamında eşit olmasını savunan politik bir harekettir. Feminizm, var olan bu farklılıkları hayatın her alanında sınıf, ırk ve ulus gibi unsurlarda ele alarak bu zorlukları olabildiğince aza indirmeyi amaçlar:

“Feminizm, kökeninde Latince’ de kadın manasına gelen “femine” kelimesinden türemiştir. Feminizm yaklaşımı, kadınların sadece kadın oldukları için karşıkarşıya kaldıkları zorluklar, baskı ve ezilmişlikle ilişkisini inceleyen, sınıf, ırk, ulus,din, dil vs. unsurlarda kadınların yaşadığı sorunları ele alan bir bilim alanı olarak değerlendirilmektedir.”⁴

“Feminizm, kadın-erkek ayrımcılığına karşı durarak, karşı cinler arasında hüürtürlü ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel ve toplumsal eşitliği savunan bir yaklaşımdır. Bununla birlikte feminizm; felsefe, sosyoloji, politika ve etik alanlarından meydana gelmektedir. Genellikle feminizmin temel hedefini; kadının özgürlüğü ve temel hakları oluşturmaktadır.”⁵

³ Şafak Kaypak- “CUMHURİYET DÖNEMİ MODERNLEME SÜRECİNDE DEĞİŞEN KADIN KİMLİĞİ” (11)

⁴ Gün Taş- “FEMİNİZM ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME: KAVRAMSAL ANALİZİ, TARİHSEL SÜREÇLERİ VE DÖNÜŞÜMLERİ”(3)

⁵ Gün Taş- “FEMİNİZM ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME: KAVRAMSAL ANALİZİ, TARİHSEL SÜREÇLERİ VE DÖNÜŞÜMLERİ”(3)

Feminizm, aynı zamanda kadınlara cinsiyet hiyerarşisi baskısını yani toplumun ortaya koymuş olduğu “*ataerkil*” toplum algısını ortadan kaldırmayı amaçlayan bir düşünce sistemidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi, bireysel hakların güçlendirilmesinin yanı sıra toplumu yeniden canlandıran ve milli gelire katkı sağlayan önemli bir konu olarak değerlendirilebilir. Bu süreç kadınların ekonomik, sosyal ve politik hayatta daha aktif rol almasını teşvik ederek toplumsal dengenin artmasına katkı sağlamaktadır. Cinsiyet eşitliği, yeteneğe dayalı bir toplumsal yapı oluşturarak toplumu dengeli ve sürdürülebilir bir şekilde geliştirecek bir faktör olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda cinsel hakların geliştirilmesi sosyal ve ulusal kalkınma için önemli bir güç olarak görülmektedir.

Feminizm ve modern düşüncelerin ortaya atılmasıyla “*ideal kadın*” kimliği de ortaya çıkmıştır. İdeal kadın algısı, kadını dış görünüş olarak bir obje olarak gibi görmekte olup kadınları her zaman güzel gözükmeye iten mükemmeliyetçi bir algıyı da beraberinde getirmiştir. İdeal kadın erkeklerin yaptığı işlerin hiçbirini yapamayacak kadar güçsüz ve cesaretsiz görülmekte, başka bir deyişle ideal kadın algısı acınılması gereken “ (...) “*zavallı*” kadını tanımlamak üzere geliştirilen bir kültürel referans noktası olarak algılana gelmiştir.(...)”⁶ bir kadın modelini gözler önüne sermektedir.

“*İdeal kadın*” Halide Edip Adıvar’ın **Kalp Ağrısı** adlı yapıtında “*İstanbullu kadın*” yani Azize’dir. İdeal kadınlar Azize’nin sahip olduğu gibi servet sahibi, güzel ve narin olup “*şehirli*” yani yapıttaki konum olarak “*İstanbullu*” olduklarından toplum tarafından ayrıksı bir kadın modeli olarak görülmektedirler. Bu kimliğe sahip olan kadınlar aynı zamanda toplum tarafından “*elit kadın*” olarak da değerlendirilir. Azize’nin sahip olduğu lüks ve şaşalı hayat bu kadın modeline uygun bir profil olarak dikkat çeker.

⁶ Fatma Acun-“Görsel Verilerle Kadın İmaji” (1923-1960) (7)

Yapıtın diğerk figürü Zeyno, Azize tarafından erkeklere kendini beğendirmenin sadece süslenmekle sınırlı olduğu düşüncesine maruz kalır. Azize, kendini "*ideal kadın*" olarak gösterir ancak aslında Cumhuriyet'in getirdiği modern kadın modelinden farklılık göstermez. Zeyno, bu "*ideal kadın*" algısının Cumhuriyet öncesi Azize gibi olduğunu ancak Cumhuriyet ile birlikte Zeyno'nun özelliklerini taşımaya başladığını anlatır. Azize'nin sözde "*ideal kadın*" olarak görünmesine rağmen, esasen Cumhuriyet döneminin etkisi altında Zeyno'nun özelliklerini benimsenmeye başlanır. Bu durum, Cumhuriyet'in getirdiği toplumsal değişimlerin, kadın algısını ve rolünü dönüştürdüğünü vurgular. Yani, "*ideal kadın*" kavramı zamanla Cumhuriyet döneminin etkisiyle evrilen bir yapıya sahip olur.

Azize'nin önceki "*ideal kadın*" modelini temsil ettiği düşüncesi, zamanla Zeyno'nun sahip olduğu özellikleri benimseyerek değişir. Bu durum, kadınların toplumdaki rollerindeki evrimi ve modernleşmeye uyum sağlama sürecini anlatır. Yazar, karakterleri aracılığıyla toplumsal dönüşümü ve kadınların bu değişime adaptasyonunu detaylı bir şekilde ele alır.

3. DÖNÜŞÜM İÇERİSİNDEKİ İDEAL KADIN

Halide Edip Adivar cumhuriyet yıllarında yazmış olduğu (1924) ilk aşk romanı niteliğindeki **Kalp Ağrısı** adlı yapıtında toplum tarafından kabul gören ideal kadını şehirli ve şaşalı kadın olarak idealize edilmiştir. Cumhuriyet ile öne çıkmış olması gereken ideal kadını Zeyno figürü üzerinden, Cumhuriyet döneminin başlamasıyla beraber toplumsal konum olarak değişen kadın figürünün farklılıkları ise olay örgüsü ve kişiler arası ilişkiler bağlamında ele almıştır.

"Cumhuriyetin önerdiği modern kadın imajı iyi eğitim almış, meslek sahibidir, topluma aktif biçimde katılır ve katkıda bulunur. Fakat bunları yaparken, eskiden beri sürdürdüğü geleneksel annelik rolüne devam etmesi de gerekir."

⁷ Fatma Acun-"Görsel Verilerle Kadın İmajı" (1923-1960) (8)

Yukarıdaki alıntıdan anlaşılacağı üzere Cumhuriyet dönemi ile ortaya çıkmış kadın ev içi görevlerinin tamamını aslında kaybetmemiştir. Çünkü kadının anneliği ve eşliği, mesleği değil vazifesidir, Cumhuriyetin kurulması ve bunun sonucunda feminizm olgusunun yayılmasıyla bu vazife elbette tümden yok olmamış, sadece kadının salt bu özelliklerden kurulu bir mekanizma olmadığı gerçeği kabul görmüştür.

Kalp Ağrısı'nda Halide Edip Zeyno'nun yemek vb. ev işlerinden sorumlu olduğundan söz etmektedir. Zeyno'nun Cumhuriyet idealinde bir kadın oluşu göze alınacak olursa modernleşen kadın figürünün aslında ataerkil değerleri tamamen değiştirmedeğinin bu noktada altı çizilmelidir. Kadın yalnız toplum içinde bazı özgürlüklere sahip olmuş bununla birlikte geleneksel yaşantısını sürdürmeye devam etmiştir. Aynı zamanda yapıtta Azize'nin tabiri ile Zeyno "güçlü, esprili ve çekici" dir ki "çekici" olması dışındaki özellikler o dönem, yani geleneksel algı çerçevesinde kabul gören kadın için alışıl gelmişin dışında bir özelliktir. Yani Zeyno'nun yaratmış olduğu maceracı ve dönemin diğer kadınlarına göre "farklı ideal kadın" özellikleri taşıması, feminizm ile kadınların dış görünüş ve belirli karakteristik özelliklerinde değişikliklere uğradığının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Kalp Ağrısı'nın yayınlandığı 1900'lü yıllar Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllara denk gelir. Savaş yıllarında kadınların cephenin gerisinde tüm hayatı idare etmekte olduğu bu yıllarda ilk *Feminist Kadın Derneği* de bu dönemde, 1913 yılında kurulmuştur: "Balkan Savaşı sırasında kadınların toplum hayatına katılması ve eğitilmesi amacıyla ilk kadın derneği olan Teali-i Nisvan (Kadınların Durumunu Yükseltme) Cemiyeti'ni kurdu."⁸

⁸ Özcan Yıldırım, "Milli Mücadele'nin kahramanı: Halide Edip", Anadolu Ajansı, 2023

Kurulan bu derneğin ana amacı Rumeli sınırlarındaki askerlere kışlık giyecek temin etmek olsa da aynı zamanda Türk kadınlarını kültürel yaşamın içine sokmayı ve kadınların eğitimini de amaçlar. Kısacası Halide Edip'in önderliğiyle kurulmuş olan **Teali-i Nisvan Cemiyeti** kadın ve erkeği eşit konuma getirmeyi amaçlamıştır.

Dernekle birlikte Türkiye'de bu yıllarda ilk kez üniversiteler kız öğrencilere kapılarını açarak kadın-erkek arası fırsat eşitliğine de olanak vermiştir. Bu ve bunun gibi örneklerle yıllar içerisinde haklar konusunda önü açılan kadın, kimi zaman "öteki" konumuna düşerken kimi zaman da bu "öteki" oluşu ile birlikte cesaret ve özgürlük gibi kavramlarla birlikte anılmaya başlar.

Halide Edip Adıvar *Zeyno* karakteri ile kadının zamanla ve yeni bir zihniyetle değişmesi beklenen bu yönüne işaret eder. *Zeyno*'nun Saffet adlı bir nişanlısı var iken başka bir erkekle, Hasan'la ava gitmesi onun kendi kararlarını kendi verebilen özgür ve erk otoritesinden bağımsız bir birey olduğunu gösterir niteliktedir.

Diğer bir karakter olan Azize avdan hoşlanmadığını *Zeyno*'ya açıkça söylerken avın daha çok erkeklere göre bir iş olduğunu düşünmektedir. *Zeyno* özgül iradesini ve cesaretini ortaya koyan bir kimliğe sahip olduğu için kadın olarak gücünü ortaya koymakta, tavrını açık bir biçimde belli etmektedir. Avın kadın ya da erkek işi olduğunu düşünmemekte, istediği bir şeyi kendi kararı doğrultusunda yapmakta ya da yapmamaktadır. Bu yönelim genelde erkeklerin yaptığı işleri devralmayan "ideal kadın" algısını değiştirmekte kendi kararını kendi veren, iradesini özgürce ortaya koyan "yeni ideal kadın" modelini somutlar niteliktedir.

Halide Edip Adıvar'ın **Kalp Ağrısı** yapıtında bireysel gerçekliğinin kurgusal gerçekliğe dönüşümü gözlemlenebilir. Bu dönüşüm tezin araştırma sorusuna rehberlik etmiştir.

Türkiye'den eğitim almak amacı ile dokuz sene ayrı kalan Halide Edip Adıvar, bu süreçte pek de kolay olmayan bir yaşam sürmüştür. Bu zorluğun sebebi dönemin kadınlarının mahalle

okullarına bile gitmeye fırsatı olmazken Halide Edip'in yurtdışında eğitim görüşünün insanlar tarafından farklı ve başka bir deyişle "öteki" olarak görülmesidir.

Kurtuluş Savaşı ile çok partili hayata geçiş yapan Türkiye ile dönmüş olduğu evinden sonra İzmir Millet Vekili seçilince hayatını tekrar sosyal ve siyasi yaşama çekmiştir.

Kısacası Halide Edip Adıvar'ın yapıtı kurgularken kendi içinde bulunduğu toplumsal yapının dönüşüm içerisinde olmasından, bulunduğu toplum içerisinde bireysel olarak değişmesinden esinlenmiş olabilir. Yapıtında yer verdiği Zeyno karakteri de başka bir kentten İstanbul'a iyi bir eğitim için gelmiş olduğundan sanatçının özgürleşmiş ruhu ile kurgu karakterinin yaşamsal duruşunun bu noktada birbirine çok benzediğini söylemek de pek yanlış olmaz. Bu yansıma Cumhuriyet ile beraber dönüşmekte olan "ideal kadın" dan da izler taşır. Neticede Halide Edip Adıvar Cumhuriyetle birlikte var olan yeni ideal kadın modelinin bir örneğini kendi yaşantısında deneyimlemiş, Türk kadınına da bu noktada önderlik etmiştir. Halide Edip Adıvar'a göre kadın Zeyno gibi "kişiliğinde dengeli, kişilik sahibi, tutkularına kendini kaptırmayan aydın Türk kadınıdır." ⁹

Cumhuriyet ile beraber "Modern devlet" imajını sağlayan kadın belirli haklara sahip olmaya, ilklere adım atmaya başlamıştır. Halide Edip de kendi hayatında bu süreçteki ilklerin kadını olmuştur. Amerikan Koleji mezunu ilk genç kız olduğu gibi, ilk kadın hatip ve cumhuriyet döneminin ilk kadın romancısı, ilk kadın profesörüdür. "Modern devlet" toplumdaki egemenlik ve meşrutiyet anlayışlarının yanında toplumdaki kadın konumunun değişmesiyle de ortaya çıkmıştır. Halide Edip de Zeyno'nun İstanbul ve Almanya'da iyi bir eğitim alışıyla o dönemin ilklerini Zeyno'ya da yaşatmış ve kendi hayatındaki feminizm etkilerini Zeyno karakteri aracılığı ile okura yansıtmıştır.

⁹ HALİDE EDİP'TE KADIN HAKLARI-Ayfer YILMAZ (9)

4. İDEAL KADININ TOPLUMA ETKİSİ

Zeyno'nun Hasan konusunda kendi içinde Azize'yi düşünerek çelişiyor olması “cumhuriyet kadını” yanında “ideal kadın” algısını da yıkarak aslında ideal olması gereken kadının gerçek sevgiden ibaret oluşunun altını çizer niteliktedir. Zeyno'nun özellikleri aynı zamanda yeni Türk kadınının karakteristik özellikleri, Halide Edip Adıvar'ın hayatında da gözlemlenebilecek gerçeklik ve benzer olaylar açısından belirginlik kazanmaktadır. Halide Edip Adıvar'ın yaşamında Türk kadınının güçlü, bağımsız ve kararlı yanları, kültürel ve toplumsal bağlamda ortaya çıkan benzer özelliklerle paralellik göstermektedir. Bu benzerlikler, Türk kadınının kolektif özelliklerinin bireysel yaşamlar üzerinde nasıl etkili olduğunu anlamak açısından önem taşıyan bir unsurdur.

“Kadın, toplumsal değişimin aracıdır. Kadının statüsünün iyileşmesi, doğrudan, toplumun iyileşmesine bağlıdır.” Fatma Acun-“Görsel Verilerle Kadın İmaji” (1923-1960)¹⁰

Yukarıdaki belirtkeden de anlaşılacağı üzere kadının gerçek sevgisi toplumun iyileşmesini, Zeyno'nun sakin ve apaçık oluşu gibi feminizm ile toplum üzerindeki etkisini göstermeye başlayan kadın, toplumun da bu özellikleri taşımasını sağlayan bir kimliğe sahiptir. Zeyno'nun Azize'nin iyiliğini düşünerek, ihanet etmiş olmak istemediği için Hasan'a âşık olmaktan kendini alıkoymasından kendine zarar verdiği görülmektedir. Kendine vermiş olduğu uykusuzluk ve kendini suçlu görüp acı çekmesi gibi zararlar onun ne kadar fedakâr ve gerçek

¹⁰ Fatma Acun-“Görsel Verilerle Kadın İmaji” (1923-1960)

sevgiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum feminizm ile gelişmiş olan cumhuriyet kadının topluma sevgi ve doğru yol ile katabileceklerinin bir örneği olmuştur.

Kadınların feminizm aracılığıyla topluma kattığı önemli şeylerden biri de duyguların yaşam üzerindeki etkisini anlamaktır. Feminist bakış açıları kadınların duygusal deneyimlerine odaklanır ve duyguların sosyal etkileşimler ve bireysel yaşamlardaki rolünü vurgular. Bu bakış açısı kadınların kendi duygularını anlamasına ve duygularını sosyal bağlamda değerlendirmesine olanak tanır. Zeyno'nun kendi içinde çeliştiği, “*kafa dinlemek*” amacıyla gittiği çiftlik evinde uyku tutmayan gecelerinde “*Hisleri hayatın düzenleyicisi olarak görüyorum*” (Adıvar, 65) söyleminden duyguların kadınlar için önemini ve bunu da toplumda fark yaratacak biçimde yaşadıklarını çıkarabilmek mümkündür. Kısacası kadın toplumdaki his ve duyguların yayılmasında bir öncü olmakta ve görüldüğünden büyük bir önem taşımaktadır.

“*İdeal kadın*” aslında algılandığının aksine kendinin de farkında olan, bazen de “*öteki*” olarak görülen bir insan modelidir. Halide Edip Adıvar'ın Zeyno'nun kendinin farkında oluşunu, kendi içinde çelişirken ve yalnızken söylediği “*İstanbul'a geldiğimden beri kendimi çok kıskanç buldum*” (Adıvar, 105) söylemi ile yansıtma sebebi kadının topluma adapte sürecinde kaybolup zorlanışını okuyucuya göstermek amacıyla. Böylelikle aslen İstanbullu olmayan Zeyno, göçebe bir yaşam tarzından gelen kadınları temsil eder ve bu karakter aracılığıyla Halide Edip şehirdeki yaşam mücadelelerini ve kadının konumunu okuyucuya yansıtır.

Zeyno'nun içinde bulunduğu gerçekliğin hikayesi, göçebe kökenli kadınların şehirde karşılaştığı zorlukları, uyum süreçlerini ve yaşadıkları değişimleri içermekte ve yansıtmaktadır. Aynı zamanda, Zeyno'nun gözünden sokağa yeni çıkmış kadınların yaşadığı keşif süreci, kendi kimliklerini bulma ve adapte olma çabalarını okura aktarır. Roman, bu karakterlerin yaşam deneyimleri aracılığıyla toplumsal değişimin ve bireysel dönüşümün karmaşıklığını

yansıtmaktadır. Kısacası Zeyno'nun hikayesi, göçebelikten şehir hayatına geçişin karmaşıklığını ve bu süreçteki kadınların güçlü ve dirençli yanlarını vurgular.

5. FEMİNİZM VE ADAPTASYON

Kadınların feminizm sonucu topluma karışması ile yaşadığı zorluklardan bir diğeri ise adaptasyon sürecidir. Modernleşme ile halk içine çıkan “*ideal kadın*” sahip olduğu eve hapis olma gerçekliğinden çıkmaya başladığı için adaptasyon sorunları yaşamaktadır. Feminizmin ortaya çıkışı ile gelişen yeniliklerin adının toplum içinde çoğu alanda kendini yeterli görmemesi cesaretini toplayamayışına yol açar. Bu durum kadında bir boşluk yaratır ve kadın çoklukla bir başkasına, genellikle de güçlü bir figüre sığınma, bağlanma ihtiyacı hissederler.

Halide Edip Adivar'ın **Kalp Ağrısı** yapıtında da Zeyno'nun kendi içinde çelişerek bir arayış içine girmesi onun kaybolmuşluğunu, kendinden emin olamadığından yeniliklere adapte olamayışını, bunun sonucu olarak da Hasan'a bağlanışını gösterir. Yazar Zeyno'nun yaşadığı karmaşayı Zeyno içinden “*Hasan hayatımdaki boşluğu doldurdu.*” (Adivar, 51) şeklinde yansıtmış ve “*hayat boşluğu*” ifadesiyle de durumun Zeyno'yu yani dönemin “*yeni ideal kadın*”ının yaşadığı iç çatışmayı yansıtmıştır. Yazar'ın bu noktada Zeyno'nun psikolojisini ele alış biçimi de okuyucuyu düşündürmeye iter.

Zeyno, Azize'ye yani toplumun gördüğü süslenen ve güzel “*ideal kadın*” a kıyasla birine duygusal olarak bağlanmaya ve bu tarz duygular hissetmeye alışık değildir. Hatta Azize'ye göre “*bu zamanlar için aşk konusuna kapalı*” haldedir. Zeyno'nun içinde olduğu bu ruhsal durum kendi hislerinin üstünde durmayan, süslü ve dış görünüşüne önem veren “*ideal kadın*” algısının

yapıt içerisinde kırıldığı bir noktadır. Bu durum aynı zamanda yapıtın çatışma unsuru olup feminizmin yarattığı ruhsal etkiyle kadının topluma adaptasyonunu zorlaştıran bir unsur olarak verilir.

Diğer taraftan, Zeyno'nun Azize tarafından adaptasyon sürecinde yaşadığı zorluklar açıkça gözlemlenmektedir. Azize, Zeyno'yu, kendi keyif aldığı "ava gitmek" gibi maceraları yaşamayan bir alt sınıf birey olarak değerlendirir ve yargılar. Bu durum, Zeyno'nun adaptasyon sürecini olumsuz etkiler, çünkü Azize'nin bu tutumu onun şehir yaşamına uyum sağlama çabalarını zorlaştırır. Zeyno'nun iç monologları, bu yargılara karşı duyduğu içsel çatışmayı yansıtarak, kendi psikolojisinin nasıl etkilendiğini ortaya koyar. Zeyno'nun yaşadığı bu içsel mücadele, roman boyunca karakterin kimlik arayışının ve toplumsal kabullenme sürecinin önemli bir parçası olarak belirginleşir.

“Ellerim titriyordu. Sabahleyin Azize’ye verdiğim sözü akşam yerine getirecek, Hasan’ı tamamıyla ona verecektim. Vazgeçiş kararını vereceğim bu konuşma, bu korkunç, karanlık tabiattaki kızıl şafak çizgisi gibi sıcak ve unutulmaz bir an olacaktı.” (Adıvar, 34)

Bu iç monolog Zeyno'nun Azize'nin üzerinde oluşturduğu baskı ile kendini öteki konumuna soktuğunu kanıtlar niteliktedir. Zeyno'nun Hasan konusunda kendini "alt sınıf" a ait görüp geri adım atışı ve bunun sonucunda içinde bulunduğu gerçeklikte modern "ideal kadın" olmasının kısıtlanışını gösteren bu söylem Zeyno'nun içinde bulunduğu gerçekliğe adapte oluşunu engeller. Bu geri adım atış Zeyno'nun kendini Azize'ye göre eksik gördüğü ve Azize'ye göre "göçebe" oluşunun kendinde yarattığı eksikliği açısından değerlendirilebilir.

6. SONUÇ

Halide Edip Adıvar yazmış olduğu romanlarla kendi döneminin toplumsal yaşantısına ayna tutmuş bir yazar olarak **Kalp Ağrısı** yapıtında da Cumhuriyet Dönemi kadın tiplerine ve feminizmin etkisi ile bir değişim ve dönüşüm içerisindeki "*ideal kadın*" modeline yer vermiştir. Kendi öz yaşantısından da izleri yapıta yansıtan Halide Edip yapıttaki Zeyno karakteri ile kendi yaşanmışlıklarına benzer özellikleri romanın Zeyno'su aracılığı ile yansıtmıştır.

Bu özellikler dönemin "*ideal kadın*" algısına karşıt bir şekilde yer almaktadır, örnek olarak Zeyno üzerinden dönemin kalıplarının dışındaki özellikleri değerlendirecek olursak Zeyno'nun Azize'ye kıyasla cesaretli ve özgür ruhlu oluşu örnek verilebilir. Bu özelliklere Halide Edip'in de sahip oluşunu yurt dışında eğitim görmesi ve bir kadın derneğinin kurulmasına katkıda bulunuşuyla bağdaştırılabiliriz. Bu durum tezin sorgulamakta olduğu araştırma sorusunu da yanıtlar nitelikte olup Halide Edip'in kendi yaşanmışlıklarını Zeyno üzerinden yansıttığını kanıtlayan bir ögedir.

Halide Edip, Zeyno ve Azize karakterleri aracılığıyla dönemin ataerkil yapısına karşı kutuplu bir portre çizer. Azize, toplumun kabul ettiği "*ideal kadın*" modeline uygun olarak süslü ve evde oturmaya eğilimli bir karakterdir. Zeyno ise bu ideale zıt bir özgürlük ruhu taşır ve alışılmışın dışında özelliklere sahiptir, bu nedenle toplumda "*farklı ideal kadın*" olarak nitelendirilir.

Azize'nin karakterinde görülen "*İstanbullu Kadın*" ideale uygun özellikler, o dönemin toplumsal beklentilerine uyum sağlama amacını yansıtır. Bu karakter, süslenmeye ve ev işlerine odaklanmaya eğilimli olarak çizilmiştir. Zeyno ise bu normlardan saparak, kendi özgür iradesiyle hareket eden, farklı bir ideal kadın portresini temsil eder.

Zeyno'nun Azize'nin yanında "*öteki*" olarak hissetmesi, sahip olduğu farklı özelliklerin toplumda kabul görmeyen ya da sıra dışı olarak değerlendirilmesinden kaynaklanır. Hasan'a duyduğu aşkı düşünmemesi ve kafa dinlemek amacıyla kaldığı çiftlik evindeki his ve

düşünceleri, Zeyno'nun içsel çatışmasını ve bu "*farklı ideal kadın*" rolündeki yerini anlamamıza yardımcı olur. Halide Edip, roman aracılığıyla kadın karakterlerini kullanarak dönemin toplumsal normlarına meydan okur ve kadınların içsel çatışmalarını, özgürlük arayışlarını ve toplumun dayattığı rollerle mücadelelerini ele alır.

Azize'nin "*İstanbul*" oluşu, Zeyno'nun kendisini "*öteki*" olarak görmesine sebep olan önemli bir faktördür. Bu durum, Zeyno'nun İstanbul'a göçebe bir geçmişle gelmesi ve burada karşılaştığı kültür farklılıklarıyla başa çıkma zorluğundan kaynaklanmakta ve Azize'nin şehirle kurduğu daha sağlam bağlar ve bunun verdiği rahatlık ve kendine güven, Zeyno'nun şehre adaptasyon sürecini zorlaştırarak onun "*öteki*" hissetmesine neden olan bir faktördür. Zeyno'nun göçebe kimliği, İstanbul'un karmaşık sosyal yapısına uyum sağlamada yaşadığı güçlükleri derinleştirmekte bu da onun kendi aidiyetini sorgulamasına olanak vermektedir. Azize'nin "*İstanbul*" oluşu ve bu sebeple toplum tarafından oluşturulan "*ideal kadın*" modeline uyum sağlaması, roman boyunca Zeyno'nun yaşadığı içsel çatışmaların ve kimlik arayışının önemli bir belirleyeni olarak ortaya çıkar.

Kalp Ağrısı'nda yazar kadın figürleri kendi yaşantısından ve toplumdaki gerçekliklere dayanarak şekillendirmiştir şeklinde bir değerlendirmeyi bu çalışmanın sonunda yapmak mümkündür. Zeyno karakteri, feminizmin etkisi altında değişen özgür kadının sembolik bir temsilini yaparken, Azize ise "*ideal kadın*"ın stereotip temsili olarak karşımıza çıkar. Yapıt boyunca, bu iki kadın karakter aracılığıyla, ataerkil toplum yapısının yansımaları detaylı bir şekilde sunulmuştur. Zeyno'nun karakteri, feminizmin etkisi altında şekillenmiş özgür bir kadını temsil eder. Azize ise toplumun genel kabul gören "*ideal kadın*" modelini simgeler. Bu iki karakter arasındaki zıtlık, yazarın kendi yaşadığı toplumdaki ataerkil yapıyı eleştiren bir perspektifi yansıtır.

Halide Edip Adıvar, eserinde kadın karakterlerin çeşitliliğiyle toplumdaki cinsiyet rollerine dair derinlemesine bir analiz sunar. Zeyno'nun özgürlük arayışları, feminizmin etkisiyle dönemin normlarına meydan okuma çabalarını temsil ederken, Azize'nin "*ideal kadın*" modeli, toplumun beklentilerine uyum sağlama amacını yansıtır. Yazarın kendi yaşantısından esinlenen bu karakterler, romanın içinde toplumsal değişimlere ve kadınların rolündeki evrimlere dair bir çerçeve sunar. **Kalp Ağrısı** Halide Edip Adıvar'ın feminizm etkisi taşıyan ve toplumun ataerkil yapısına meydan okuyan bir eseri olarak ön plana çıkar.

Bu tez çalışması kadının toplum içindeki yeri ve önemi konulu bir araştırma niteliği de taşıdığı için sözü edilen konu başlığı çerçevesinde yazılan başkaca edebi metinlerin kadın algısı odağında incelenmesi için rehberlik niteliği taşıyabilir. Yazarın diğer eserlerinde de kadının toplum yaşamındaki rolü, değişen kadın algısı gibi başlıklar dikkat çeker ki bu bağlamda da başkaca çalışmalar yapılabilir. Son tahlilde Halide Edip Adıvar'ın feminist hareket çerçevesindeki girişimleri ve bu girişimlerin edebi metinlerdeki yansımaları başka çalışmalara kapı aralayabilir şeklinde bir değerlendirme yapmak da mümkündür.

7. KAYNAKÇA

ACUN, Fatma, "Görsel Verilerde Kadın İmajı (1923-1960)", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2007, Sayı:16, ss.91-112

ADIVAR, Halide Edip, "Kalp Ağrısı", 19. Baskı, 2010, Can Sanat Yayınları A.Ş.

ÇAKIR, Serpil, "Siyasal Yaşama Katılım Mücadelesinde Türk Kadını", Kadınlar ve Siyasal Yaşam, İstanbul 1991, s.131-141.

KARDAŞ, Ayşe, "Halide Edip Adıvar: Sürgün", Lacivert Dergi, Sayı 16, Eylül 2015

YILMAZ, Ayfer, "HALİDE EDİP'TE KADIN HAKLARI", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi 20, 1 (2013) 119-134